

УДК 821.161.2-1:81'367.4

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.2-20>

ФРАГМЕНТАРНІСТЬ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ ТА СИНТАКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ: ПАРЦЕЛЯЦІЯ В ПОЕЗІЇ

FRAGMENTATION OF WORLD PERCEPTION AND SYNTAX INNOVATIONS: PARCELATION IN POETRY

Похиліук О. М.,

orcid.org/0000-0003-2786-4055

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри української філології

Комунального закладу вищої освіти

«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Стаття присвячена дослідженню синтаксичних інновацій, зокрема парцеляції, у сучасному поетичному дискурсі, розкриваючи її роль у творенні експресивності, ритмічної напруги та відображенні фрагментарного світосприйняття. Актуальність роботи зумовлена необхідністю поглибленого вивчення динамічних аспектів мови, її здатності відтворювати складні когнітивні процеси та естетичні пошуки митців.

У дослідженні розглянуто теоретичні засади функціонування парцеляції, спираючись на праці провідних мовознавців. Зокрема, підкреслюється, що парцельовані конструкції репрезентують спосіб відображення фрагментарного світосприйняття, типового для екзистенційної поезії, що засвідчує тісний зв'язок синтаксичної форми з глибинними філософськими та психологічними аспектами. Висвітлено, що парцеляція є потужним інструментом актуалізації інформації, сприяючи акцентуванню певного фрагмента повідомлення та інтенсифікації значення неядерних компонентів, що розширює інформаційну насиченість речення. Показано, що приєднувальні конструкції, споріднені з парцеляцією за функцією актуалізації, використовуються для досягнення ефекту послідовного, лінійного нанизання й забезпечення поєднання структурно автономних величин, що сприяє створенню багатошарових та інтенсивно насичених смислових структур.

Особлива увага приділяється внеску мовознавців, які розмежували парцеляцію та приєднування як різні, але взаємодоповнюючі синтаксичні явища. Підкреслюється, що, хоча парцеляція порушує синтаксичну цілісність заради експресії та драматизму, приєднувальні конструкції допомагають розгортати думку, уточнювати та деталізувати її, формуючи поліаспектну, багаторівневу інформаційну структуру висловлення. Це дозволяє говорити про їхній універсальний потенціал у моделюванні ритміки й емоційної атмосфери художнього тексту.

Висновки роботи підтверджують, що парцеляція та приєднувальні конструкції є ключовими синтаксичними інноваціями, які відіграють значну роль у формуванні експресивності, ритмічної напруги та відображенні фрагментарного світосприйняття в поетичному дискурсі. Подальше дослідження цих явищ є важливим для поглиблення розуміння взаємозв'язку між синтаксичною структурою, когнітивними процесами та естетичною функцією мови в контексті сучасної лінгвістики та літературознавства. Матеріал статті може бути корисним для філологів, літературознавців, а також усіх, хто цікавиться питаннями функціонування мови в художньому тексті.

Ключові слова: синтаксичні інновації, парцеляція, приєднувальні конструкції, поетичний дискурс, експресивність, ритмічна напруга, фрагментарне світосприйняття.

The article is devoted to the study of syntactic innovations, in particular parcellation, in modern poetic discourse, revealing its role in creating expressiveness, rhythmic tension and reflecting a fragmented worldview. The relevance of the work is due to the need for in-depth study of the dynamic aspects of language, its ability to reproduce complex cognitive processes and aesthetic searches of artists.

The study examines the theoretical principles of the functioning of parcellation, based on the works of leading linguists. In particular, it is emphasized that parcellated constructions represent a way of reflecting a fragmented worldview, typical of existential poetry, which testifies to the close connection of syntactic

form with deep philosophical and psychological aspects. It is highlighted that parcellation is a powerful tool for actualizing information, contributing to the accentuation of a certain fragment of the message and the intensification of the meaning of non-nuclear components, which expands the information saturation of the sentence. It is shown that connecting constructions, related to parcellation in terms of the actualization function, are used to achieve the effect of sequential, linear stringing and ensuring the combination of structurally autonomous quantities, which contributes to the creation of multilayered and intensively saturated semantic structures.

Special attention is paid to the contribution of linguists who distinguished parcellation and connection as different, but complementary syntactic phenomena. It is emphasized that, although parcellation violates syntactic integrity for the sake of expression and drama, connecting constructions help to develop the thought, clarify and detail it, forming a multi-aspect, multi-level information structure of the statement. This allows us to speak about their universal potential in modeling the rhythm and emotional atmosphere of a literary text.

The conclusions of the work confirm that parcellation and connecting constructions are key syntactic innovations that play a significant role in the formation of expressiveness, rhythmic tension and the reflection of a fragmented worldview in poetic discourse. Further research into these phenomena is important for deepening the understanding of the relationship between syntactic structure, cognitive processes and the aesthetic function of language in the context of modern linguistics and literary studies. The material of the article can be useful for philologists, literary critics, as well as everyone who is interested in the issues of the functioning of language in a literary text.

Key words: syntactic innovations, parcellation, connecting constructions, poetic discourse, expressiveness, rhythmic tension, fragmented worldview.

Постановка проблеми. Дослідження синтаксичних інновацій, зокрема парцеляції, в сучасному поетичному дискурсі є надзвичайно актуальним з кількох причин. По-перше, синтаксичні структури є не просто формальними елементами мови, а й віддзеркаленням глибинних когнітивних процесів та способів світосприйняття. Аналіз парцеляції дозволяє виявити, як поетичний текст відображає фрагментарність сучасної дійсності та екзистенційні переживання. По-друге, парцеляція є потужним інструментом творення експресивності, ритмічної напруги та смислової багатшаровості в поезії. Вивчення її функціонального потенціалу дає змогу краще зрозуміти естетичну функцію мови та механізми впливу поетичного тексту на читача. По-третє, синтаксичні інновації є динамічним аспектом мови, що постійно розвивається під впливом соціокультурних змін та творчих пошуків митців. Дослідження парцеляції як синтаксичної інновації в поезії вписується в ширший контекст вивчення мовленнєвих інновацій та їхньої ролі у збагаченні мовної системи. Таким чином, аналіз парцеляції в поетичному дискурсі є важливим для поглиблення розуміння взаємозв'язку між синтаксичною структурою, когнітивними процесами, експресивним потенціалом мови та її естетичною функцією в контексті сучасної лінгвістики та літературознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Синтаксичні інновації, зокрема парцеляція, є об'єктом пильної уваги сучасного мовознавства, що зумовлено їхньою значною роллю у формуванні експресивності та відображенні когнітивних процесів у художньому тексті. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про поглиблення розуміння сутності парцеляції як багатофункціонального стилістичного прийому та її зв'язку з різними аспектами мовленнєвої діяльності та світосприйняття.

А. Загнітко зробив фундаментальний внесок у теоретичне осмислення парцеляції як одного з різновидів синтаксичних інновацій [1]. І. Завальнюк наголошує на експресивному забарвленні парцеляції як потужного інструменту актуалізації інформації та акцентування певних фрагментів повідомлення [2]. Ю. Мала деталізує функціональний аспект парцеляції, вказуючи на її роль у розширенні інформаційної насиченості речення, інтенсифікації значення неядерних компонентів та наданні їм виразності. Також зазначає, що приєднувальні конструкції використовуються для досягнення ефекту послідовного нанизування та поєднання структурно автономних величин [3]. Ю. Зоріна підкреслює зв'язок парцельованих конструкцій у поезії з відображенням фрагментарного світосприйняття, характерного для екзистенційної поезії [4]. Ці мовознавці зробили значний внесок у розуміння синтаксичних інновацій, зокрема парцеля-

ції та приєднувальних конструкцій, їхньої ролі в експресивності тексту та зв'язку з когнітивними процесами.

Окрім згаданих вище джерел, сучасні дослідження продовжують розширювати уявлення про синтаксичні інновації, зосереджуючись на їхніх когнітивних, прагматичних та дискурсивних аспектах. Нині спостерігається тенденція до когнітивно-дискурсивного підходу (Дослідники все частіше розглядають синтаксичні інновації не лише як стилістичні фігури, а як віддзеркалення ментальних процесів, способів осмислення та інтерпретації дійсності. Зокрема, вивчається, як парцеляція впливає на сприйняття інформації, напругу уваги читача та формування його когнітивних схем); вивчення синтаксичних інновацій у різних типах дискурсу (Активно аналізуються особливості функціонування парцеляції не тільки в художньому, а й у публіцистичному, науковому та навіть розмовному мовленні. Це дозволяє виявити універсальні та специфічні риси цього синтаксичного прийому); вплив на експресивність та емоційність (Сучасні праці продовжують акцентувати увагу на ролі синтаксичних інновацій у створенні емоційного забарвлення тексту, посиленні його впливу на реципієнта. Досліджуються механізми, за допомогою яких парцеляція генерує драматизм, напругу чи інші емоційні стани); комп'ютерно-лінгвістичні методи (Дедалі частіше для аналізу синтаксичних інновацій застосовуються корпусні дослідження та методи обробки природної мови, що дозволяє виявляти статистичні закономірності та масштабні тенденції у використанні парцеляції).

Таким чином, обраний аспект дослідження синтаксичних інновацій є актуальним, що вписується в сучасні тенденції мовознавства, поглиблюючи розуміння взаємозв'язку між синтаксичною структурою, когнітивними процесами та естетичною функцією мови.

Мета дослідження – виявити та проаналізувати особливості функціонування парцеляції як синтаксичної інновації в поетичному дискурсі, її роль у творенні експресивності, ритмічної напруги та відображенні фрагментарного світосприйняття. Матеріалом для нашого дослідження обрано збірку віницького поета Віктора Крупки «Вісь» (2024) [5], оскільки, на нашу думку, творчість автора вдало демонструє активне використання синтаксичних інновацій у художньому мовленні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Парцеляція як один із найбільш виразних типів синтаксичних інновацій є надзвичайно потужним інструментом для створення експресивності, ритмічної напруги та акцентування ключових елементів повідомлення. Віктор Крупка досить часто й вдало в художньо-естетичному й змістово-емоційному аспектах вдається до такого прийому: *«тобі спросоння – його позір. / чийсь розмови немовби ближче, / якраз навпроти / твого прозріння... того, якого / ти так просив.»* [5, с. 16]; *«візьми мене, жаго, у білі сни. / на цвіт зіпершись, трішечки засни. / і слухай сну мотив / неголосний.»* [5, с. 26]. Як слушно зазначає Ю. Зоріна, парцельовані конструкції в поезії «репрезентують спосіб відображення фрагментарного світосприйняття, типового для екзистенційної поезії» [4, с. 50], якою, безсумнівно, є творчість Віктора Крупки: *«отак ще не любив. / нарозхрист. / вільно. / легковірнo. / перexрестився. / неба дзвін тебе торкнувсь. / відчув.»* [5, с. 21]. Цей зв'язок із фрагментарністю світосприйняття дозволяє парцеляції відображати розірваність досвіду, внутрішню тривогу та екзистенційні пошуки суб'єкта, що особливо актуально для поетичного тексту: *«будемо іншими, світе. / грішними й неговіркими, як тіні від слів.»* [5, с. 21].

І. Завальнюк доповнює це спостереження, наголошуючи, що «парцельовані конструкції набувають експресивного забарвлення й стають потужним інструментом актуалізації інформації, адже сприяють акцентуванню певного фрагмента повідомлення» [2, с. 6], наприклад: *«видовжуєш найщасливішу мить, / прознавши / ранку тайну безборонну / так само, / як прознає перший слід / і твій дитинний усміх... / теж предовгий.»* [5, с. 11]. Ці конструкції ніби «виривають» окремий сегмент із потоку мовлення, примушуючи реципієнта фокусуватися на ньому та інтерпретувати його з підвищеною увагою: *«до ранку дециця. якась невправна. / іще*

не кличе.» [5, с. 16]. Це створює умови для посилення емоційного впливу тексту на читача, що особливо цінно для ліричних жанрів: *«маленька кладка – марище відпруг. / за кимось...»* [5, с. 28].

Таким чином, парцеляція стає засобом оновлення поетичного синтаксису, оскільки через неочікуване порушення звичного синтаксичного ладу вона сприяє створенню нового ритмічного й інтонаційного малюнка, збагачуючи художнє мовлення, як-от: *«отак ще не любив. / наррозхрист. / вільно. / легковірно. / перехрестився. / неба дзвін тебе торкнувсь. / відчув.»* [5, с. 21].

Ю. Мала вказує на ще один важливий аспект парцеляції, зазначаючи, що «парцелят дозволяє розширити інформаційну насиченість речення, інтенсифікує значення неядерних компонентів, надаючи їм виразності» [3, с. 100], що вдало ілюструє приклад *«ти начебто й знав, та укотре, як сніг, пізнаєш / слова, що були вже і стали в презві прозрілими, / найпершими – у коляді, що пізнала тебе. / заблудлого, знову забутого, знову і знову...»* [5, с. 23]. Це підтверджує, що парцеляція є не лише прийомом експресії, а й засобом когнітивної організації тексту: вона перетворює другорядні елементи на рівноцінні з основним повідомленням, дозволяючи створювати багатопланові й інтенсивно насичені смислові структури: *«сідатиме на плечі сонце вірне / пташам так тепло-тепло... до душі.»* [5, с. 6].

Очевидно, що саме прийом неочікуваного розчленування конструкції створює ефект актуалізації потрібної інформації, адже автор отримує змогу виділити потрібний компонент та посилити експресивність повідомлення загалом, роблячи його більш виразним і емоційно насиченим [3, с. 101], наприклад: *«але тебе немає, ти деінде / з обличчям, до якого... мов до болю.»* [5, с. 20]. Такий прийом стає важливим інструментом не лише для поезики, а й для будь-якого художнього тексту, де потрібне підкреслення ключового моменту.

Особливо вагомим є внесок А. Загнітка в теоретичне осмислення парцеляції: дослідник визначає її як особливий тип розчленування цілісного речення на кілька самостійних висловлень для «актуалізації певної інформації» або надання предикативній частині «самостійності в силу її семантичної маркованості» [1, с. 288]. Це синтаксичне явище, на думку дослідника, стало наслідком членування єдиної реченнєвої структури на кілька окремих висловлень з метою актуального наголошення виокремлюваних компонентів, при цьому загальний обсяг та ємність інформації реченнєвої структури не змінюються, оскільки парцелюється здебільшого корпус обов'язкових членів речення [1, с. 273]. У прикладах на кшталт *«і починалась віра з ноти до, / і світ зростав із усміху / Господнього. / бо світ дитинний / (хто б не говорив). / бо перший погук, другий... / вже історія.»* [5, с. 13]; *«чого не знав, розкажуть зоресвіти, / які з відра взялися навсбіч. / бо двері знають мало, тут і там... / бо дух... той визирає з-за порога.»* [5, с. 15] добре видно, як парцеляція створює ефект драматичної паузи, передаючи експресію художнього мовлення й актуалізуючи окремі смислові вузли.

Парцелювання фразових і реченнєвих структур являє собою семантико-стилістичний процес, що прямо пов'язаний з ознаками та закономірностями людського світосприйняття, світоузагальнення, прагненням людської психіки виділити навіть залежний елемент як такий, що набуває статусу людської уваги, концентрації на ньому людських роздумів, наприклад: *«питався світ. / отой старезний світ, / чи ще горить у хаті Божя ватра. / чи ще Петро заходить / і Різдво, / чи образи всміхаються привітно.»* [5, с. 17]. Парцелят отримує в структурі художньо-прозового тексту відповідної самостійності як об'єкт уваги, виступаючи функціонально й структурно спрямованим на базовий елемент фразового утворення: *«і починалась віра з ноти до, / і світ зростав із усміху / Господнього. / бо світ дитинний / (хто б не говорив). / бо перший погук, другий... / вже історія.»* [5, с. 13].

Таким чином, парцеляція в поетичному дискурсі є універсальним інструментом синтаксичної інновації, що дозволяє гнучко моделювати ритміку й емоційну атмосферу художнього тексту. Вона забезпечує динаміку мовлення, допомагає передати психологічні стани суб'єкта мовлення, а також реалізує прагнення сучасного синтаксису до підвищеної виразності та гнучкості

сміслових зв'язків. У цьому полягає її особлива цінність як для теоретичного синтаксису, так і для практики художнього письма.

А. Загнітко, аналізуючи синтаксичні інновації, чітко розрізняє два важливі типи конструкцій – парцеляцію та приєднування – і наголошує на їх принципових відмінностях. Він визначає парцеляцію як «інтраструктурне» явище, що прямо пов'язане з основною комунікативною структурою речення й спрямоване на актуалізацію окремих смислових вузлів, тоді як приєднування відносить до «інфраструктурного» рівня, який модифікує висловлення, розширюючи чи доповнюючи його за рахунок введення додаткових смислових компонентів [1, с. 288]. Це розмежування є надзвичайно важливим для розуміння ролі обох типів конструкцій: якщо парцеляція порушує синтаксичну цілісність базового речення заради експресії, то приєднування, навпаки, дозволяє розгортати думку, не порушуючи її логічної послідовності.

Особливу увагу А. Загнітко приділяє ізольованим називним конструкціям – ізольованим номінативам, які можуть функціонувати як на початку речення (препозитивно), так і після нього (постпозитивно), виконуючи різноманітні функції: від темо-рематичних, як у «весна... і ти її ще не сягнув, / упертій течії нема спочинку.» [5, с. 34], до пояснювальних або оціночних [1, с. 289], як у «етика починань. / ранку погожі згуки. / ми іще діти, повні кульбаб і весни, / не спромоглися дверима натужно грюкнути.» [5, с. 14]. Важливо, що постпозитивні номінативи, за словами дослідника, «характеризуються значним функціональним діапазоном», адже вони здатні виражати означально-конкретизувальні, причинні, оцінні та інші смислові відношення, розширюючи можливості синтаксису щодо передачі багатовимірної інформації.

Ю. Мала переконливо доводить, що приєднувальні конструкції є потужним інструментом семантичної та експресивної актуалізації. Вона підкреслює, що їх використовують для досягнення ефекту «послідовного, лінійного нанизування й забезпечення поєднання структурно автономних величин» [3, с. 100], що дозволяє автору послідовно розгортати зміст, підкреслювати різні аспекти об'єкта або явища: «вищий води з горнятка / ще й прохолодно-солодкої, / вищий, немов дитячко, / й наче діткнешся пригоди.» [5, с. 8]. Завдяки цьому приєднувальні конструкції сприяють деталізації: «за їх допомогою можна створити широке уявлення про весь предмет думки чи окремий факт базового повідомлення» [3, с. 100], що робить висловлення не тільки більш повним, а й гнучкішим у передачі нюансів.

Цінним є спостереження Ю. Малої про те, що «автори використовують приєднувальні конструкції, прагнучи семантичної актуалізації, коли значущість фрагмента інформації свідомо увиразнюють шляхом членованого представлення» [3, с. 100]. Це підтверджує, що приєднання не лише уточнює інформацію, а й активно впливає на інтерпретацію тексту, сприяє посиленню експресії, адже «нанизування приєднувальних структур сприяє зростанню ступеня експресивності з кожним таким елементом» [3, с. 100]. Тобто цей прийом дозволяє не тільки передати більше деталей, а й посилює емоційне забарвлення висловлення.

Загалом приєднувальні синтаксичні конструкції можуть виконувати роль засобів стилістичного маркування, оцінювання, уточнення попередньо викладеної інформації, а також увиразнення й урізноманітнення тексту завдяки «актуалізації відповідних сем» [3, с. 100]. Вони не просто збагачують зміст, а й репрезентують логіку мислення автора, надають текстові відтінків усно-розмовного мовлення, відтворюючи безпосередність процесу мислення, що особливо важливо для текстів, де потрібна емоційна виразність або відчуття живого мовлення: «втікає світ за виднокіл / ще й скоро так.» [5, с. 13].

Отже, інтеграція поглядів сучасних мовознавців дає змогу побачити, що парцеляція й приєднання, хоча й різні за своєю структурною природою та комунікативним призначенням, однаково слугують потужними засобами актуалізації смислу. Парцеляція через порушення синтаксичної цілісності дозволяє створювати драматизм і виразність, тоді як приєднувальні конструкції допомагають розгортати зміст, уточнювати та деталізувати його, формуючи поліаспектну, багаторівневу інформаційну структуру висловлення.

Висновки. Дослідження синтаксичних інновацій у сучасному поетичному дискурсі, зокрема парцеляції та приєднувальних конструкцій, виявило їхню значну роль у творенні експресивності, ритмічної напруги та відображенні фрагментарного світосприйняття. Парцеляція, як показали дослідження, є не лише стилістичною фігурою, а й інструментом актуалізації світосприйняття, що дозволяє розширити інформаційну насиченість речення та інтенсифікувати значення неядерних компонентів. Приєднувальні конструкції, споріднені з парцеляцією за функцією актуалізації, використовуються для досягнення ефекту послідовного нанизування та поєднання структурно автономних величин, що сприяє створенню багатошарових та інтенсивно насичених смислових структур.

Таким чином, парцеляція та приєднувальні конструкції є актуальними синтаксичними інноваціями в поетичному дискурсі, які відіграють ключову роль у формуванні експресивності, ритмічної напруги та відображенні фрагментарного світосприйняття. Подальше дослідження цих явищ є важливим для поглиблення розуміння взаємозв'язку між синтаксичною структурою, когнітивними процесами та естетичною функцією мови в контексті сучасної лінгвістики та літературознавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загнітко А. П. Теорія граматики і тексту : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2014. 480 с.
2. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ ст.: структура та прагматистичні функції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2010. 39 с.
3. Мала Ю. Синтаксичні засоби вираження експресивності в текстах ЗМІ. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету*. 2015. Вип. 21–22. С. 99–104.
4. Зоріна Ю. В. Сегментовані конструкції у поетичному мовленні Василя Стуса. *Наукові записки Інституту української мови*. 2022. № 26. С. 48–55.
5. Крупка В. Вісь : поезії. Київ : Видавництво Ліра-К, 2024. 140 с.

Дата надходження статті: 02.07.2025

Дата прийняття статті: 05.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025